

Naar een waterleverende landbouw

We hebben er soms teveel van, maar soms ook te weinig: zoet water. Ook de Deltacommissie onder leiding van ex-minister Veerman onderstreept dat nog eens in haar recente rapport. En door klimaatveranderingen zullen de winters nog natter worden en de zomers nog droger¹⁾. Water optimaal benutten en niets verspillen is dan ook het credo. Een nieuw concept: de Waterhouderij, ontwikkeld in opdracht van het InnovatieNetwerk en TransForum, zorgt voor het juiste water op het juiste moment op de juiste plaats. Bovendien is het een uitdagende kans voor regionaal ondernemerschap.

De vraag naar schoon en zoet water wordt alsmat groter. Net als de vraag naar bijvoorbeeld koel-, proces- en beregeningswater, niet alleen voor eigen consumptie, maar ook voor de productie van levensmiddelen, goederen, energie en zelfs geluk²⁾. Door klimaatveranderingen verandert het toekomstige aanbod aan zoet water. In de winter houden we meer water over, terwijl we in de zomer grotere tekorten zullen hebben.

Een voor de hand liggende oplossing is (tijdelijke) waterberging in perioden waarin teveel water valt, ten bate van perioden waarin tekorten voorkomen. De waterschappen en provincies richten om die reden al waterbergingsgebieden in. Deze waterberging vraagt echter om ruimte en ruimte is in Nederland een kostbaar en schaars goed. Particuliere grondbezitters, zoals agrariërs en terreinbeheerders, zouden hier een meer actieve rol kunnen gaan spelen. Vooral voor agrariërs kan deze rol aanzienlijk zijn; zij gebruiken immers ongeveer 60 procent van het oppervlak van Nederland.

Ondergetekenden zien grote mogelijkheden voor agrariërs en andere grondeigenaren die water optimaal weten te benutten en daarmee bestaande en nieuwe markten weten te bedienen. Die water niet alleen optimaal gaan beheren maar ook gaan 'houden', in analogie van de dierhouderij. Een nieuwe, gebiedsgerichte onderneming kan ontstaan, midden in het landelijke gebied: de waterhouderij.

De Waterhouderij is een oerhollandse coöperatie in een nieuw jasje. Een samenwerking van ondernemers, overheden en bewoners die het water in hun gebied tot de laatste druppel benutten. Water is hier niet zo maar water. Water is drinkwater, proceswater, oppervlaktewater en bronwater. Maar ook koelwater, ketelwater, afvalwater, gedemineraliseerd water, gedistilleerd water, enz. Het leveren van water in de juiste hoeveelheden met de juiste eigenschappen en geschikt voor het gewenste gebruik is de uitdaging voor de waterhouderij. Zij ontvangt, bewaart, gebruikt, bewerkt en levert water. Tegelijkertijd helpt de Waterhouderij wateroverlast en droogte voorkomen, vermindert het water-aanvoerkosten en verbetert de coöperatie de regionale waterkwaliteit. De Waterhouderij realiseert dus zowel private als publieke doelen.

Belangrijke elementen

De belangrijkste elementen om de Waterhouderij tot een succes te maken, zijn water, grond, ondernemerschap, betrokkenheid van de regio en financiering.

Water

Zoals gezegd is het optimaal benutten van de jaarlijkse neerslag de crux van het idee. Het bergen van de neerslag binnen de grenzen van het natuurlijke systeem is een voorwaarde. Het gebruik van het water om minimaal te voorzien in de eigen (agrarische) behoefte is het vertrekpunt. Vervolgens kan ook water geleverd worden aan andere partijen. Hierbij geldt dat het leveren van het juiste water in de juiste hoeveelheid op de juiste plaats en tijd cruciaal is. Nederland bezit al een geweldige infrastructuur om het water te sturen en op tijd te leveren, bijvoorbeeld door middel van onze molens. Tevens beheersen wij de techniek om het water te zuiveren (door bijvoorbeeld helofytenfilters of het toepassen van membraan-technologie). Daarnaast biedt een verdere optimalisatie van het watergebruik kansen door het aan elkaar rijgen van waterschakels, om zo kringlopen op gebiedsniveau te sluiten. Hierdoor ontstaat synergie en toegevoegde waarde binnen het gebied. Er bestaan technologieën om water efficiënter te gebruiken, benutten, recycleren en verdelen, waarvan sommige al breed worden toegepast in de praktijk. Uiteraard zijn er belangrijke verschillen tussen 'hoog' en 'laag' Nederland.

Grond

Grond is nodig om het water (tijdelijk) te bergen. Iedereen met een 'grondpositie' heeft ook een 'waterpositie'. Grond vormt

hier een alternatieve inkomstenbron naast de reguliere (agrarische) productie of andere vormen van dienstverlening. Grond is nodig om een multifunctionele groene ruimte te creëren die mooier en aantrekkelijker wordt zonder verdroging of wateroverlast en geen aanvoer van gebiedsvreemd water nodig heeft. Deze behoefte wordt, met het oog op de verwachte klimaatveranderingen, alleen nog maar groter.

Ondernemerschap

Allereerst is een grondeigenaar nodig die zich bewust is van zijn grond- én zijn waterpositie. Water is niet lastig, kosteloos, verspilbaar, eindeloos stuurbaar, 'gewoon' en van niemand. De grondeigenaar kan in zijn veranderende rol zelfs water gaan produceren in plaats van consumeren. Een omslag, en een spannende nieuwe uitdaging voor het ondernemerschap. De Waterhouderij is een manier om maatschappelijk verantwoord te ondernemen en te voorzien in een veranderende behoefte van de consument.

De realisatie van een Waterhouderij vraagt om een organisatie op gebiedsniveau. Juist daar zijn diverse schaalvoordelen haalbaar. Te denken valt aan kostenbesparing door korte ketens, efficiëntie van productie en het 'overslaan' van de tussenhandel. Een Waterhouderij is een gebiedscoöperatie waar ondernemers onderling of ondernemers

In een ambitieus vergezicht kan de Waterhouderij er als volgt uit zien: in een pilotgebied van 500 hectare hebben agrarische en andere ondernemers, grondeigenaren, de gemeente, het waterschap en gebiedsbewoners een gebiedscoöperatie, een zogeheten Waterhouderij opgericht. Deze bergt het water voor het gebied na perioden van veel neerslag. Ook vangt de Waterhouderij het regionale neerslagoverschot op. Het geborgen water gebruikt zij om in het droge groeiseizoen (nieuwe) commerciële gewassen optimaal van water te voorzien. De Waterhouderij is op deze manier zelfvoorzienend in haar eigen waterbehoefte. Gebiedsvreemd (en duur) water aanvoeren is niet of aanzienlijk minder nodig. De Waterhouderij teelt vis en algen en verbouwt riet dat dient als biobrandstof en als natuurlijke zuivering van het water. Het gezuiverde water wordt aan nabijgelegen industrie geleverd voor het productieproces en - na gebruik - opnieuw gezuiverd. De industrie kan hierdoor de grondwateronttrekkingen verminderen of beëindigen. De gekweekte vis wordt verkocht op de lokale en regionale markt. Het afval van de viskwekerij gebruikt de waterhouderij als meststof. Het water uit de visteelt wordt optioneel vermengd met een dunne fractie mest om vervolgens algen te telen voor de productie van biobrandstof. Het wateroppervlak biedt mogelijkheden voor recreatie en garandeert daarnaast de watertoevoer in drogere tijden van een aantal beken in een (natuur) gebied. In de winter is in het natuurgebied een plas die als ijsbaan dient. De Waterhouderij is zo succesvol, dat de coöperatie momenteel ideeën uitwerkt om lokaal in de drinkwaterbehoefte te gaan voorzien. Dit gebied heeft door de omgang met water een landelijke uitstraling gekregen en trekt veel ecotoerisme aan. Ook hier speelt de coöperatie handig op in door het faciliteren van dagarrangementen en een educatieprogramma samen met andere lokale ondernemers. Dat maakt de bouw van enkele (drijvende) recreatiewoningen interessant. Het woon- en werkplezier van de ondernemers en bewoners is enorm gegroeid. Sinds de start van de samenwerking is sprake van een heuse revival van de regio.

met overheden contracten over ontvangst en/of leveringen van (soorten van) water afsluiten. Ook kunnen ze op andere manieren (fiscaal, via subsidie, minder waterschapslasten, bankgaranties/groenfinancieringen) worden beloond. De Waterhouderij verbindt landelijke en stedelijke functies.

De relevante markten zijn onder te verdelen in markten die zich in eerste instantie richten op 'people' (veiligheid, identiteit, landschap en emotie), 'planet' (hergebruik, duurzaamheid/klimaat) en 'profit' (grondstoffen, (voedsel)productie, farma, industrie, energie, woningbouw, maar ook landschap en emotie als vermarktbaar producten). Ondernemerschap is op al deze markten gewenst maar is met name op die van 'planet' en 'people' een uitdaging.

Energie

De grotere aanwezigheid van water biedt extra mogelijkheden voor energiedoelinden door lokale warmtevoorziening en koeling. Die laten wij nu nog buiten beschouwing, maar zij kunnen een aanvullende impuls geven aan het concept van de Waterhouderij.

Betrokkenheid regio

Belangrijke succesfactor voor het slagen van de Waterhouderij is de betrokkenheid van zowel burgers, boeren als buitenlui uit de regio. Een regionale entiteit die de kansen die wij signaleren kan verzilveren. Bedrijfsleven

en ondernemers kunnen onafhankelijk en zelfvoorzienend worden voor water. Wat is mooier dan te investeren in je eigen omgeving en daar ook nog de vruchten van te plukken? Deze betrokkenheid kan zich bijvoorbeeld manifesteren in het uitgeven van aandelen 'schoon' water³.

Economische haalbaarheid

De stap van water verbruiken en benutten naar produceren voor een markt impliceert economische mogelijkheden. Het gaat hier om direct watergebruik (beregening), maar ook om hergebruik (kringlopen) binnen nieuwe ketens met als doel nieuwe markten te bedienen en de efficiëntie in bestaande markten te verbeteren, zowel commerciële als publieke.

Uit berekeningen blijkt dat een omslag naar een waterhouderij belangrijke economische voordelen kan opleveren. Uitgaande van een mogelijke invulling van een waterhouderij zoals hiervoor beschreven, kunnen de netto gebiedsopbrengsten tot circa 25 procent worden verhoogd⁴. De potentiële toename van de netto gebiedsopbrengsten geeft aan dat de waterhouderij ook voor investeerders een interessant concept kan zijn. Daarbij zijn belangrijke maatschappelijke baten als extra werkgelegenheid en de verminderde afhankelijkheid van water (uit bijvoorbeeld het IJsselmeer) nog niet meegerekend. Als ook beperkte woningbouw, boven of naast

de waterspiegel, zou worden toegestaan, is de rentabiliteit natuurlijk nóg hoger.

En dit brengt ons bij een laatste, zeer belangrijke voorwaarde voor succes van de Waterhouderij. Afstemming en samenwerking tussen privaat en publiek initiatief. Alleen gezamenlijk kunnen zij gebiedsgericht maatwerk leveren en elke druppel water optimaal benutten. Als ondernemer, overheid, recreant én investeerder!

Peter Sloot en Marco Arts (Aequator Groen & Ruimte)

Riek Bakker en Alfred van Hall (op persoonlijke titel)

NOTEN

- 1) Bessembinder J., C. Katsman, W. Hazeleger, S. Drijfhout, H. van den Brink, G. Lenderink, E. Meijgaard, M. de Wit, H. Buiteveld en W. van Deursen (2008). Extreme klimaatverandering en waterveiligheid in Nederland. KNMI.
- 2) Witteveen+Bos (2007). Investeren in het Nederlands landschap: opbrengst geluk en euro. In opdracht van het ministerie van LNV.
- 3) vergelijkbaar met aandelen 'schoone lucht' in Amsterdam.
- 4) uitgedrukt in contante waarden. Referentie: Economische verkenning waterhouderij door Ecorys en Aequator, in opdracht van InnovatieNetwerk en TransForum, juli 2008.